

4. Лотман Ю.М. О трёх функциях текста / Ю.М. Лотман ; под ред. В.К. Кантора. — М. : РОССПЭН, 2009. — 309 с.

5. Jameson F. Postmodernism, or the Culture Logic of Late Capitalism. — London : Duke University press, 1991. — 438 с.

*В статье рассматривается понятие культурного кода и его функционирование в романе Дж. Барнса «Англия, Англия». Автор раскрывает понятие «культурный код», который рассматривали такие ученые, как Р. Барт, К. Рапай, Ю.М. Лотман.*

**Ключевые слова:** культурный код, исторический код, историческое повествование, английскость.

*The article investigates the concept of the cultural code and its function in Julian Barnes' novel "England, England". Special attention is paid to the "cultural code" notion which R. Barthes, C. Rapaille, Y. Lotman have explored.*

**Key words:** cultural code, historical code, historical story, Englishness.

**Евтушенко С.О.**, науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії літературознавства

Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

## **РЕЦЕПЦІЯ ФЕНОМЕНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА БОРИСОМ ГРІНЧЕНКОМ ТА ЙОГО СУЧАСНИКАМИ**

*У статті здійснюється аналіз літературно-критичної рецепції творчості Т.Г. Шевченка провідними інтелектуалами межі ХІХ — початку ХХ ст. Досліджується амбівалентна рецепція та оцінка Шевченкової спадщини такими діячами, як І. Франко, Б. Грінченко, Т. Зіньківський, М. Драгоманов. Виокремлюються критичні міркування вищевказаних авторів щодо місця і значення постаті Т.Г. Шевченка у вітчизняній культурі, які в радянському шевченкознавстві набули догматичних форм.*

**Ключові слова:** Шевченко, народний поет, селянський революційний демократ, критичний реалізм.

У 1947 році в Регенсбурзі побачив світ есей Є. Маланюка «До Шевченкових роковин», автор якого висловив «парадоксальну» думку: «Наше знайомство з Шевченком щойно почалося» [12, 408]. Український письменник-емігрант неодноразово звертався до рефлексування щодо місця і значення Шевченкової спадщини у вітчизняній літературі, зок-

рема в таких роботах, як «Ранній Шевченко», «Три літа», «До справжнього Шевченка», «Живий Шевченко», «Репліка» та інші. У результаті цих студій він дійшов висновку про недостатню обізнаність української публіки з надбаннями національного поета-пророка, що, на його думку, фатальним чином вплинуло на трагічну долю України. У «Шевченкових роковинах» з цього приводу читаємо: «Справді — якщо вільно пофантазувати — як інакше може б пішли події 1917–20 рр., коли б той Шевченко, що ми його знаємо сьогодні, та був нам відомий уже тоді» [12, 409].

Міркування Є. Маланюка не втратили значущості і в наш час, що підтверджується сучасним амбівалентно-суперечливим станом рецепції творчості Т.Г. Шевченка: з одного боку, ми можемо говорити про наявність цікавих, хоча і «взаємовиключних» (О. Забужко) інтерпретацій спадщини поета (Д. Наливайко «Шевченко в європейському контексті», І. Дзюба («Шевченкові світи»), Г. Грабович («Шевченко як міфотворець»), О. Забужко («Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу»)), а з іншого — продовжують функціонувати стереотипи і догми радянського шевченкознавства. Враховуючи «невичерпність Шевченкового слова» та «надлишок інтерпретаційної свободи», на якій наголосила О. Забужко у своєму «Шевченковому міфі України...», проблема дослідження літературно-критичної рецепції спадщини українського поета, зокрема на межі ХІХ — початку ХХ ст., залишається гостроактуальною.

С. Павличко у статті «Моделі шевченкознавства в радянській і не-радянській науці» висловила думку про те, що найцікавішим і найпродуктивнішим періодом у розвитку радянського шевченкознавства можна вважати 1920-і роки, оскільки це була епоха дискусій, полеміки та пошуків методу для синтезуючих досліджень. Недовготривалий «плюралістичний» період у вивченні Шевченкової діяльності, попри цілковите викорінення в 1930-і роки, є доволі показовим щодо характеру сприйняття спадщини вітчизняного поета. Суперечливість як іманентна властивість постаті, світогляду, творчості Т.Г. Шевченка незмінно викликала запальні дискусії та суперечки, які часто набували форм «боротьби за Шевченка» або «боротьби проти Шевченка».

Схожу ситуацію спостерігаємо в літературно-критичному дискурсі кінця ХІХ — початку ХХ ст. Цей період цікавий тим, що шевченкознавство як наука ще не сформувалася, однак мала місце амбівалентна рецепція та оцінка Шевченкової діяльності провідними інтелектуалами порубіжжя століть (І. Франко, М. Драгоманов, Т. Зіньківський, Б. Грінченко та інші). Також можемо говорити про активне формування в цей проміжок часу канону української літератури та визначення його го-

ловного параметру — «шевченкоцентричність». Сучасні науковці (В. Агеєва, Т. Гундорова), які досліджували специфіку канону як «уміння пам'ятати, спосіб упорядковувати неосяжний культурний спадок» [1, 62], одночасно аналізували специфіку «шевченкоцентричного» канону української класики. В. Агеєва його своєрідність частково пов'язала із авторитетністю романтизму, «неспромогою наступного літературного покоління рішуче розмежуватися з його концептами й “зламати хребет” його риторичі» [1, 63]. Т. Гундорова поєднала культ Т. Шевченка із «кульгом батька як основоположника і центру культурної традиції» [7, 133]. До початку ХХ століття Т. Шевченко в українській літературі відігравав роль «ідеального законодавця» та «духовного Батька», який символізував «повноту національно-народної сутності» [7, 138]. Представники народницької моделі національної культури закріпили за Т. Шевченком «символічну роль закону та коду, використавши при цьому автентичну достовірність, духовну закоріненість і загальнонародну значущість поетичного голосу як «слова правди» [7, 138].

І. Франко («Шевченко і критики», «Тарас Шевченко і його “Заповіт”»), Б. Грінченко («Нова сім'я», «Шевченко», «Шевченкові роковини», «Двоє рідних», «Шевченків “Кобзар на селі”»), Т. Зіньківський («Тарас Шевченко в світлі європейської критики»), М. Драгоманов («Шевченко, українофіли і соціалізм», «Т. Шевченко в чужій хаті його імені») та інші неодноразово зверталися до висвітлення різноманітних аспектів Шевченкової спадщини, прагнучи усвідомити масштаби вітчизняного генія і, власне, — визнання «небуденності таланту» поета (І. Франко) — є об'єднавчою позицією для вищевказаних авторів.

Перша розвідка І. Франка, присвячена творчості Т.Г. Шевченка, побачила світ у 80-х роках ХІХ ст. і мала назву «Причини до оцінення поезії Т. Шевченка “Темне царство”». У цей же період він планував написати докторську дисертацію, в якій хотів зосередити свою увагу на творчості поета періоду «трьох літ». Робота на цю тему не була реалізована, однак «Вступ до докторської дисертації “Політична поезія 1844–1847 рр.”» свідчить про намір автора здійснити широкомасштабне дослідження поезій Т.Г. Шевченка, враховуючи існуючі на той час Шевченкознавчі студії («Перегляд дотеперішніх студій над Шевченком») та аналізуючи політичні твори письменника («“Сон”, його розбір, план, думки провідні») із залученням значного біографічного матеріалу («Що виніс Т. Шевченко з батьківського дому?»; «Шевченко-кріпак»; «Шевченко-артист»; «Шевченко — поет-дебютант»; «Поїздка на Вкраїну»; «Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство»).

У 90-х роках ХІХ ст. виходить низка статей («Шевченко і критики», «Тарас Шевченко і його “Заповіт” та інші), які репрезентують Шевченкознавчі студії І. Франка. Виступаючи як літературний критик творчості поета, він зазвичай позитивно оцінював його діяльність. У статті «Тарас Шевченко і його “Заповіт”» критик наголосив на його винятковій своєрідності («Як поет Шевченко так само своєрідний, можна сказати, винятково своєрідний, як і його доля» [14, 388]), а у розвідці «Шевченко і критики», виступаючи проти «змагання до зменшення величини» Т. Шевченка, зарахував його до когорти «великих поетів», «небуденних талантів» [15, 116]. Сучасні дослідники звертають увагу на несподівані оцінки Шевченкової спадщини І. Франком. М. Гнатюк у статті «Іван Франко та Василь Доманицький: шевченкові візії» наводить цитату із листа І. Франка до В. Доманицького, в якому критик висловив думку про перебільшену роль постаті Т. Шевченка у вітчизняній культурі: «(...) ми (...) сто літ по його (Т. Шевченка. — *Є.С.*) народженню, ще носимося з ним і величаємося його поезією перед усім світом, який тої поезії не знає і знати не хоче, бо не знаходить у ній нічогосінько такого, щоб йому промовляло до серця» [3].

Шевченкознавчі студії Б. Грінченка становлять невелику, проте вагому літературно-естетичну частину доробку критика. Своє розуміння Шевченкової спадщини він висловив у «Листах з України Наддніпрянської», які друкувалися протягом 1892–1893 рр., у доповіді «Нова сім'я», виголошеній 9 березня 1895 р. на нелегальному зібранні чернігівської громади і надрукованій у 1895 р. на сторінках журналу «Народ» у Львові, в розвідці «Шевченко», яка писалася десь у 1902–1903 рр. для енциклопедії петербурзького видавництва «Просвещение», але повністю опублікована не була, у статтях «Шевченкові роковини», «Двоє рідних» (1906), «Шевченків “Кобзар” на селі» (1906), які побачили світ протягом 1905–1907 рр. На відміну від І. Франка, пафосні та емоційні оцінки постаті українського поета залишалися незмінними протягом усієї літературно-критичної діяльності митця. Він вважав його «батьком нашому національному самопізнанню», «генієм» за своєю національною самосвідомістю, «явищем феноменальним, єдиним, може, на світі» за своєю незмірною вагою, значенням у справі національного відродження рідного краю [6, 163], а також найбільшим українським поетом і одним із «найпершокласніших поетів слов'янства», котрий започаткував «нову епоху» в історії української літератури.

Т. Зіньківський бачив Т. Шевченка «поетом нашим всенародним, нашою невмирущою славою, програмою нашою політичною, суспільною й межинародною» [10, 41]. Він досліджував творчість митця в ре-

фераті «Тарас Шевченко у світлі європейської критики», який був підготовлений для виступу в день відзначення роковин Т. Шевченка (1888). Публіцист звернувся до відгуків німців Обріста (Obrist), Францо́за (Franzos), Каверау, француза Дюрана (Duran), поляків Равіти, Баттаґлія (Battaglia) та росіян Добролюбова, Пипіна, Белінського, погляди яких відображали рівень сприйняття українського поета європейськими інтелектуалами. Серед численних прикладів характеристики Т. Шевченка «якого генія» (Т. Зіньківський) звертає на себе Дюранівське порівняння поклоніння українського народу Шевченковій могилі «з тією шаною, яку освічені французи віддають Вольтеровій пам'яті, навідуючись до його замчища в Фернеї» [10, 42], а також висловлювання на кшталт Французівських, який вважав, що в «Шевченкові Українцям породився геній, що здолав все те, що раніш поодинці аноніми творили. Тут лежить його великість, тут тайність його всесторонності» [10, 55]. Guisi-критиками Т. Зіньківський називав росіян, зокрема Белінського, який замість виваженої оцінки проголосив «нерозумну лайку на генія» та «нахабну, недотепну і недостойну Белінського тираду» [10, 45]. Простудіювавши та узагальнивши іноземні публікації, критик одним із перших вказав на європейську славу вітчизняного митця і тим самим засвідчив можливість та перспективність «художнього розвитку українського народу в контексті європейської культури» [11, 110].

М. Драгоманов звертався до Шевченкової спадщини в наступних працях: «Святкування роковин Шевченка в “руському обществі”» (1873), «Поминки Шевченка у Відні й Львові» (1875), «Війна з пам'яттю про Шевченка» (1882), «Т. Шевченко в чужій хаті його імені» (1893), «Шевченко, українофіли й соціалізм». Загалом публіцист поділяв точку зору І. Франка, Б. Грінченка та Т. Зіньківського щодо важливості постаті Т. Шевченка для українства, однак з властивим йому нетрадиційним підходом до найрізноманітніших явищ українського літературного процесу прагнув об'єктивно розсудити, «що таке справді Шевченко сам по собі й у свій час» [8, 327]. На особливу увагу заслуговує праця М. Драгоманова «Шевченко, українофіли й соціалізм», яка з'явилася внаслідок тривалого дослідження публіцистом спадщини вітчизняного поета та рефлексування українофілів/“обожателів” письменника, які дивилися на свого пророка не “об'єктивно й історично, а тільки абсолютно”» (М. Драгоманов). Потреба об'єктивного та історичного суду над Т.Г. Шевченком стала домінуючою причиною написання даної студії. На відміну від Б. Грінченка та Т. Зіньківського, М. Драгоманов гостро та безапеляційно таврував недоліки українського поета, проте це не стало на заваді розумінню справжньої ролі митця

в еволюціонуванні національної свідомості та поступуванні вітчизняної літератури. Публіцист прагнув у своїй роботі уникати суб'єктивізму та «малообґрунтованого поклоніння “національним святиням”» [2, 152], натомість пропонуючи запровадити виважено-різнобічну критичну оцінку та інтерпретацію творчого доробку Т.Г. Шевченка. У розвідці з цього приводу читаємо: «Кожного чоловіка, кожного списателя тоді тільки можна оцінити як слід, коли роздивимось на нього власне історичним, об'єктивним поглядом, та ще й на ґрунті тієї громади, в якій він виріс і працював. Таке досліджування (...) розбиває ідоли, святі мощі, та зате дає тільки правдивий погляд на померших пророків, а ще й міцну нитку, щоб провести нас у будуче слідом не за особою з усіма її часовими й особистими одмінами й хибами, а за думкою» [8, 342]. На важливість «скандально звісної» драгоманівської розвідки в боротьбі проти канонізації постаті Т. Шевченка вказують сучасні дослідники, зокрема О. Забужко, яка зазначила, що «(...) Драгоманов, із його послідовним світоглядом позитивізмом, по суті, першим виступив проти ідеологізації Шевченка — і, вельми прикметно, не був у цьому починанні підтриманий» [9, 7].

Лектура І. Франка, Б. Грінченка, Т. Зіньківського, М. Драгоманова та інших посприяла становленню та закріпленню культу Т. Шевченка в українській літературі, проте кожен із них, поряд із визнанням значущості творчості українського поета, висловив ті реальні небезпеки, які в майбутньому (у 30-і роки ХХ століття і дотепер) набудуть форм шевченківських догм і стануть на заваді об'єктивному сприйняттю суперечливої та складної спадщини митця. Основні положення/догми радянського шевченкознавства, а саме: 1) Шевченко «селянський революційний демократ»; 2) «соратник і послідовник Чернишевського»; 3) «народний поет»; 4) «критичний реалізм поета» — виокремила С. Павличко в 1990 р. у статті «Моделі шевченкознавства в радянській і нерадянській науці». Попри схематичність та однобічність такого роду «істин», вони виявилися напрочуд міцними та витривалими. Відповідно, звернення до інтелектуальної спадщини митців порубіжжя століть, які передбачили можливі негації у сприйнятті Шевченкової спадщини, дає можливість сучасному реципієнтові позбутися ілюзорно-наївних уявлень про українського Кобзаря.

У радянському шевченкознавстві канонізоване визначення Т. Шевченка «селянським революційним демократом» повною мірою відбиало тенденцію до схематизації та вульгаризації особистості митця. Інтелектуали межі століть, пророче передчуваючи можливість профанування магістральних ідей вітчизняного поета, прагнули до висвіт-

лення домінантних світоглядних позицій митця. Б. Грінченко, як і «батько сучасної шевченкології — Доманицький» (Є. Маланюк), вважав Т. Шевченка «каменярем науки про націю». «Об'єктивні ознаки нації», відтворені насамперед у «націократичних» (В. Доманицький) поемах, критик проаналізував у «Листах з України Наддніпрянської». Він виділив п'ять основних позицій, які, на його думку, визначили концептуальну парадигму Шевченкових поглядів на націю, а саме: 1) рівність і «цілковита національна самостійність» всіх націй; 2) «повна незалежність» української нації; 3) широке реформування «міжлюдських відносин» як запорука здобуття національної волі; 4) прихильність до гетьманщини «як до автономної форми політичного життя вкраїнського»; 5) повстання («розкування») проти московського та польського панування.

М. Драгоманов, який прагнув побудувати свою інтерпретацію Т.Г. Шевченка «не на поспіль захоплених вигуках з приводу національного генія», а на виважених оцінках «поетових думок з огляду на європейський соціальний прогрес» [2, 152], висловлював не зрідка гостро-полемічні судження. Публіцист, на відміну від Б. Грінченка, доволі скептично ставився до національно-державних ідеалів українського поета. Він наголошував на відсутності елементарних знань «не тільки європейської науки, яка б показала йому ясний ідеал державного порядку — попереду нас, а не позаду» та «науки про саму українську козачину» [8, 368].

Оцінка М. Драгомановим поглядів Т.Г. Шевченка на відносини із державами-сусідами також відрізнялася від Грінченківського бачення такого аспекту. Публіцист наголосив на недовір'ї та неприхильності поета до чужих, сусідів України (поляків та москвінів). Гостро і доволі обмежено та педантично (З. Генік-Березовська) М. Драгоманов висловлювався з приводу ставлення до вітчизни та сусідніх держав: «Чоловік із широкими ідеями нових часів (...) не може ставити одну породу настільки виключно вище інших, як то робив Шевченко, кажучи: “Нема на світі України, немає другого Дніпра”, не може вбачати й показувати у інших пород самі тільки злі боки духа» [8, 370]. Натомість Б. Грінченко наполягав на толерантному ставленні Т.Г. Шевченка до інших народів. У «Листах з України Наддніпрянської» він писав про відсутність у поета національного ворогування із москалями та ляхами, натомість відзначав його повстання проти московського та польського гніту. Попри відмінність у баченні домінантних світоглядних позицій українського автора, публіцисти, на нашу думку, започаткували традицію критичної (позитивної/негативної) рецепції творчого доробку україн-

ського поета, тим самим наголошуючи на важливості уникнення схематизації Шевченкової постаті.

Б. Грінченко у своїй праці «Перед широким світом» у розділі, присвяченому Т. Шевченко («Тарас Шевченко»), розвінчує міф про те, що «Шевченко цілком народний поет» [5, 120]. Він перелічує декілька думок, які стали своєрідним фундаментом для утворення такої «аксіоми»/міфу: 1) «мову Шевченкову народ до словечка розуміє»; 2) «змістом його твори такі близькі й зрозумілі народові, що й кожен неписьменний їх уподобає, аби йому їх прочитати»; 3) «Шевченкова поезія є та ж народна поезія» [5, 120]. Кожну з вищезазначених позицій, на думку автора, необхідно ретельно переглянути, оскільки «справа з Шевченковими творами стоїть далеко не так, як звикли досі думати» [5, 121].

Б. Грінченко спростовував тезу про призначення Шевченкових творів народній аудиторії. Аналізуючи історичні поеми, писання на біблійні теми тощо, критик зазначив, що вони не розраховані на сільського читача, «(...) і читач сей, не маючи відповідних наукових знань, не може зрозуміти таких місць у Шевченкових творах» [5, 125], більше того, вони «вимагають» від свого читача досить високої освіченості» [5, 143]. Таким чином твердження, що Т. Шевченко «мужицький поет» втрачало свою актуальність. До того ж Б. Грінченку видалося доречним звернутися до амбівалентного ставлення поета на називання його «мужицьким поетом»: «нехай я буду і мужицький поет, аби тільки поет». Критик вказав на те, що «в першій лінії Шевченкові важно те, щоб його признано за поета, все інше не має ваги» [5, 122]. Варто зазначити, що «надлишок інтерпретації» (О. Забужко) як унікальна властивість Шевченкового слова, дала можливість Є. Маланюку надати виразу «мужицький поет» іншої тональності. У статті «Три літа» (1935) читаємо: «“Аби тільки поетом”, нехай і “мужицьким”, себто в тодішній Україні — живим національно, і він зможе відшукати й показати дорогу “рабам незрячим гречкосіям”. Він зможе й мусить знайти історичний вихід із шляхетської мертвоти та сліпої “гайдамацької” безвихідності, з чорної дійсності, що в ній “Україна навіки заснула”» [12, 45].

І. Франко в розвідці «Тарас Шевченко і його «Заповіт» називає Т. Шевченка народним поетом «у найповнішому і найкращому розумінні цього слова» [14, 388], однак, як і Б. Грінченко, він наголошував на тому, що штучне наслідування народним творам поетові не було властиве, тим паче йому не притаманна «безособовість, якою відзначаються справжні народні пісні». Поезія Т. Шевченка «проста, безпосередня і природня», і це можна розглядати як вплив народної творчості, однак суб'єктивне забарвлення як безпосередній вплив його сильної і благородної індивіду-



альності дає підстави стверджувати про виняткову своєрідність українського поета. Б. Грінченко в розвідці «Тарас Шевченко» відзначав використання Т. Шевченком поетичних форм, образів із народної творчості, але його літературна манера «має в собі прикмети не колективної, а індивідуальної творчості, і становить Шевченка не в гурт безіменних народних творців, а в товариство наших світових поетів» [5, 142].

Посутньо, критики порубіжжя століть акцентували увагу на важливості розмежування таких понять, як «народність» та «народний поет», ніби передчуваючи негаційний потенціал, закладений в подібній невизначеності, оскільки вже у 80-і роки XIX ст. «...поезія Шевченка зробилась чимсь в роді додатку до етнографічного фольклору, а самого поета, здавалося вже раз на завше, пошито було в “співця селянської неволі”, “поета-самоука”, “бунтаря”, літературного Кармелюка...» [12, 59]. А у 30-х роках XX ст. розмитість поняття народності набуло догматичних обрисів: «Під народністю стали розуміти передусім те, що Шевченкова творчість відповідала корінним інтересам народних мас, сприяла визвольній боротьбі народу, відображала його думи і прагнення, Народності змісту Шевченкової поезії відповідала народність його форми — велика простота, близькість до фольклорних джерел (хоч у ті роки не всі ще це питання правильно розуміли)» [13, 450].

У 30-х роках XX ст. тема «Шевченко — соратник і послідовник Чернишевського» опинилася в епіцентрі досліджень. Такі автори, як Є. Шаблювський прагнули довести «аналогічність або ж навіть генетичну залежність світогляду поета від комплексу ідей російської демократії» («Шевченко і російська соціал-демократія», 1935) [13, 449]. Така редукація світоглядних позицій українського поета відповідає духові часу, однак про небезпеку спотворення Шевченкових ідей писав на межі століть І. Франко у статті «Шевченко і критики». Дискутуючи з автором розвідки «Святе письмо в Шевченковій поезії» В. Щуратом щодо відданого тримання поетом Святого Письма, критик зазначив, що таких «висновків (...) мусять доходити всі ті критики, що кладуть із гори собі за задачу доказати якусь тенденцію на підставі писань поета (не лиш Шевченка), а не мають на увазі лише правди і чистої науки» [15, 128]. М. Драгоманов у розвідці «Шевченко, українофіли й соціалізм» схильність до деформації та викривлення Шевченкових слів охарактеризував як «крутіння Шевченка». Він пише: «Лихо тільки, що досі ніхто не зваживсь докладно розсудити об тім, що таке справді Шевченко сам по собі й у свій час, а всі, хто бравсь писати про нього перш усього думали про себе, і кожний повертав Шевченка, як йому на той час було треба, та глядячи на те, перед ким говорилося про українського кобзаря» [8, 327].

У 1937 році Т. Шевченко набув статусу основоположника критичного реалізму в українській літературі. Ця складова догматичного радянського шевченкознавства по інерції продовжує функціонувати у літературно-критичному просторі дотепер. На межі ХІХ–ХХ ст. універсальність літературного таланту поета та неможливість «убгати в стисло окреслені рами» (Є. Маланюк) генія подібного масштабу усвідомлювали більшість провідних інтелектуалів того часу. Б. Грінченко у статті «Народні вчителі і українська школа» зазначив, що поява в українській літературі поета такого масштабу віщувала їй «дуже пишний і щасливий розцвіт». «Нестереотипний інтерпретатор Шевченка» М. Драгоманов висловлював амбівалентні погляди на літературний талант поета. З одного боку, він для нього передусім поет, якому бракувало «належної освіти і серйозної літературної школи», з іншого — «один із небагатьох українських письменників, який дає підстави доводити правомірність української літератури...» [2, 152]. У даному аспекті розвідка Т. Зіньківського цікава саме акцентуванням уваги на поглядах європейських критиків щодо значущості письменницького таланту Т.Г. Шевченка. Цікавим, на нашу думку, є міркування француза Дюрана з приводу всесвітнього значення митця: «Шевченко не тільки український поет — він в повній мірі дорогий для всіх людей. Жодної фальшивої струни нема в його поезії (...) жодного слова, що суперечило гуманізму, вселюдським почуттям. Шевченко був борець за правду, її апостол, оборонець права Божого» [10, 45].

Таким чином, І. Франко, Б. Грінченко, Т. Зіньківський та М. Драгоманов сприяли, з одного боку, формуванню «шевченкоцентричного» канону української класики, з іншого — підготували підвалини для всебічного пізнання постаті та творчого доробку Т.Г. Шевченка.

#### ДЖЕРЕЛА

1. Агеєва В. Апологія модерну: обрис ХХ віку: статті та есеї / В. Агеєва. — К. : Грані-Т, 2011. — 408 с.
2. Геник-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм / З. Геник-Березовська. — К. : Гелікон, 2000. — 368 с.
3. Гнатюк М. Іван Франко та Василь Доманицький: шевченкові візії [Електронний ресурс] / М. Гнатюк. — Режим доступу : <http://www.kulk.ck.ua>
4. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета / Г. Грабович. — К. : Рад. письменник, 1991. — 212 с.
5. Грінченко Б. Перед широким світом / Б. Грінченко. — К., 1907. — 317 с.

6. Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу / Б. Грінченко, М. Драгоманов. — К., 1994. — 285 с.
7. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму / Т. Гундорова. — К.: Критика, 2009. — 447 с.
8. Драгоманов М. Вибране («...мії задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / М. Драгоманов. — К.: Либідь, 1991. — 688 с.
9. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. Забужко. — К.: Факт, 2009. — 148 с.
10. Зіньківський Т. Писання Трохима Зіньківського : у 2 т. / зредагував та життєпис написав Василь Чайченко. — Л., 1893. — Т. 1. — 247 с.; Т. 2. — 1896. — 324 с.
11. Кіраль С.С. Трохим Зіньківський — публіцист : навч. посіб. / С.С. Кіраль. — К.: Знання, 1997. — 80 с.
12. Маланюк Є. Книга спостережень. — Канада: Гомін України, 1966. — 478 с.
13. Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — 679 с.
14. Франко І. Тарас Шевченко і його «Заповіт» / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50 т. Т. 34. Літературно-критичні праці (1902–1905). — К.: Наук. думка 1981. — 559 с.
15. Франко І. Шевченко і критики / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50 т. Т. 34. Літературно-критичні праці (1902–1905). — К.: Наук. думка, 1981. — 559 с.

*В статье осуществляется анализ литературно-критической рецепции творчества Т.Г. Шевченко ведущими интеллектуалами рубежа XIX — начала XX в. Исследуется амбивалентная рецепция и оценка наследия поэта такими деятелями, как И. Франко, Б. Гринченко, Т. Зиньковский, М. Драгоманов. Выделяются критические соображения вышеуказанных авторов относительно места и значения Т.Г. Шевченко в культуре, которые приобрели в советском шевченковедении догматические формы.*

**Ключевые слова:** Шевченко, народный поэт, крестьянский революционный демократ, критический реализм.

*The article analyzes the literary and critical reception of T. Shevchenko's heritage by leading intellectuals at the late XIX — early XX century. It is explored ambivalent reception and value of Shevchenko's heritage by such figures as I. Franko, B. Grinchenko, T. Zenkovsky, M. Dragomanov. It is highlighted critical ideas of the following authors about the place and importance of Shevchenko in the national culture that became dogmatic in Soviet Shevchenko's studies.*

**Key words:** Shevchenko, national poet, peasant revolutionary democrat, critical realism.